

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

2026/5

+998335668868

www.innoworld.net

Google Scholar

zenodo

2026

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

3-JILD 5-SON

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI
TO'PLAMI

3 - JILD, 5 - SON
2026

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

SUBMADANIYAT ILMIY KATEGORIYA SIFATIDA**Aralov Iroda Zokir qizi**

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
Psixologiya va sotsiologiya kafedrasida sotsiologiya yo'nalishi talabasi
irodaaralova2@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada submadaniyat tushunchasi nazariy va amaliy jihatdan kompleks tahlil qilinadi hamda u ilmiy kategoriya sifatida yoshlar ijtimoiy hayotidagi o'rni asoslab beriladi. Tadqiqotda submadaniyatning kelib chiqish omillari, uning strukturaviy xususiyatlari va jamiyat madaniy tizimidagi funksional roli chuqur o'rganiladi. Ayniqsa, yoshlar o'rtasida submadaniyatlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar — globallashuv, raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy madaniyatning roli alohida tahlil etiladi.

Shuningdek, maqolada yoshlar submadaniyatining ijtimoiylashuv jarayoniga ta'siri, ularning shaxs sifatida shakllanishi, o'zini identifikatsiya qilishi hamda ijtimoiy faolligini oshirishdagi ahamiyati yoritiladi. Submadaniyatlarning ijobiy jihatlari bilan bir qatorda, ayrim hollarda yuzaga keladigan salbiy oqibatlar — ijtimoiy begonalashuv, deviant xulq-atvor va milliy qadriyatlardan uzoqlashish kabi muammolar ham ilmiy asosda ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Submadaniyat, yoshlar, ijtimoiy guruh, identifikatsiya, globallashuv, madaniyat, ijtimoiylashuv, qadriyatlar tizimi.

Kirish. Zamonaviy jamiyat taraqqiyotida yoshlar muhim strategik ijtimoiy qatlam sifatida alohida o'rin egallaydi. Ularning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy xulq-atvori jamiyatning kelajakdagi rivojlanish yo'nalishini belgilab beradi. Shu nuqtai nazardan, yoshlar ongida shakllanayotgan submadaniyatlar masalasi ilmiy tadqiqotlar uchun dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Submadaniyat — bu jamiyat umumiy madaniyatining tarkibiy qismi bo'lib, muayyan ijtimoiy guruh, ayniqsa yoshlar orasida shakllanadigan o'ziga xos qadriyatlar, me'yorlar va xulq-atvor tizimini ifodalaydi.[1]

Bugungi globallashuv va axborotlashuv jarayonlari sharoitida submadaniyatlarning shakllanish mexanizmlari tubdan o'zgarib bormoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali turli madaniy oqimlar tezkorlik bilan tarqalib, yoshlar ongiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada, an'anaviy milliy qadriyatlar bilan global madaniyat elementlari o'rtasida murakkab o'zaro ta'sir jarayoni yuzaga kelmoqda. Bu esa submadaniyatlarning ko'p qirrali va dinamik xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi.

Yoshlar submadaniyatlari ko'pincha ularning o'zini anglash, o'z o'rnini topish va jamiyatda identifikatsiya qilish ehtiyoji bilan bog'liq holda yuzaga keladi. Turli submadaniyatlar (masalan, musiqa, moda, internet madaniyati asosidagi guruhlar) yoshlarning o'zini ifoda etish vositasi sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, ular ijtimoiylashuv jarayonining muhim elementi bo'lib, yoshlarning jamiyatga moslashuvi va ijtimoiy rollarni egallashida muhim rol o'ynaydi.

Metod va materiallar. Mazkur ilmiy tadqiqotda yoshlar o'rtasidagi submadaniyatlarni o'rganish kompleks yondashuv asosida amalga oshirildi. Tadqiqotning metodologik asosini umumilmiy va maxsus sotsiologik usullar tashkil etadi. Xususan, tahlil va sintez usullari orqali submadaniyat tushunchasining nazariy jihatlari umumlashtirildi hamda turli ilmiy qarashlar solishtirildi. Bu usullar submadaniyatning ilmiy kategoriya sifatidagi mohiyatini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etdi.[2]

Tadqiqot jarayonida sotsiologik yondashuvdan keng foydalanildi. Ushbu yondashuv orqali yoshlar o'rtasida mavjud submadaniyatlarning ijtimoiy xususiyatlari, ularning shakllanish omillari va jamiyatdagi funksional roli tahlil qilindi. Ayniqsa, yoshlarning ijtimoiy xulq-atvori, qadriyatlari va identifikatsiya jarayonlari submadaniyatlar bilan bog'liq holda o'rganildi.[3]

Shuningdek, taqqoslash (komparativ) metodi yordamida turli submadaniyatlar — an'anaviy va zamonaviy, milliy va global shakllar o'zaro qiyosiy tahlil qilindi. Bu esa submadaniyatlarning o'zgaruvchanligi va globallashuv ta'sirida transformatsiyaga uchrash jarayonini aniqlash imkonini berdi.[4]

Empirik jihatdan esa kuzatuv (observatsiya) metodi qo'llanilib, yoshlar orasida keng tarqalgan submadaniy guruhlarning xulq-atvori, kiyinish uslubi, kommunikativ xususiyatlari va ijtimoiy tarmoqlardagi faolligi o'rganildi. Shu bilan birga, ochiq manbalar — internet platformalari, ijtimoiy tarmoqlar va zamonaviy ilmiy maqolalardan olingan ma'lumotlar tahlil qilindi. Bu materiallar yoshlar submadaniyatining real holatini aks ettirishga xizmat qildi.

Tadqiqotda foydalanilgan materiallar tarkibiga xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy ishlari, sotsiologik tadqiqot natijalari, monografiyalar hamda statistik ma'lumotlar kiritildi. Ushbu manbalar asosida submadaniyatlarning nazariy asoslari bilan bir qatorda, ularning amaliy ko'rinishlari ham tahlil qilindi. Natijada, yoshlar submadaniyatini kompleks o'rganish imkoniyati yaratildi.[5]

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Submadaniyat fenomeni ilmiy adabiyotlarda ko'p qirrali va murakkab ijtimoiy hodisa sifatida talqin etiladi. Ushbu tushuncha ilk bor G'arb sotsiologiyasi doirasida shakllanib, ayniqsa XX asrning o'rtalaridan boshlab yoshlar madaniyatini o'rganishda muhim nazariy kategoriya sifatida keng qo'llanila boshladi. Ilmiy manbalarda submadaniyat jamiyat ichidagi alohida ijtimoiy guruhga xos qadriyatlar, me'yorlar va xulq-atvor tizimi sifatida izohlanadi.[6]

D. Hebdige o'z tadqiqotlarida submadaniyatni ramziy qarshilik shakli sifatida talqin qilib, yoshlar o'z submadaniyati orqali dominant madaniyatga nisbatan o'z pozitsiyasini ifoda etishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, kiyinish uslubi, musiqa va til kabi elementlar submadaniyatning asosiy identifikatsiya vositalari hisoblanadi.[7]

Shu bilan birga, S. Hall va T. Jefferson tomonidan ishlab chiqilgan nazariy yondashuvlarda submadaniyat ijtimoiy tengsizlik va sinfiy farqlar natijasida

yuzaga keladigan madaniy fenomen sifatida ko'rib chiqiladi. Ularning konsepsiyasiga ko'ra, yoshlar submadaniyati jamiyatdagi ijtimoiy muammolarga o'ziga xos javob shaklidir.[8] Zamonaviy tadqiqotlarda esa submadaniyatlar globallasuv va raqamli texnologiyalar ta'sirida yangi ko'rinish kasb etayotgani qayd etiladi. M. Castells axborot jamiyati nazariyasida submadaniyatlarning internet va tarmoq tuzilmalari orqali shakllanishini asoslab beradi. Bu jarayon yoshlarning virtual makonda yangi identifikatsiya shakllarini yaratishiga olib kelmoqda.

Mazkur maqolada metodologik asos sifatida strukturaviy-funksional yondashuv, madaniy tahlil va sotsiologik konsepsiyalar uyg'unligi qo'llanildi. Strukturaviy-funksional yondashuv submadaniyatlarning jamiyatdagi funksional rolini aniqlashga xizmat qilsa, madaniy yondashuv ularning mazmun-mohiyatini ochib berishga yordam beradi. Shu bilan birga, zamonaviy sotsiologik yondashuvlar orqali submadaniyatlarning dinamik rivojlanishi va transformatsiyasi tahlil qilindi.

O'rganilgan muammolar. Yoshlar o'rtasida submadaniyatlarni o'rganish jarayonida bir qator muhim ijtimoiy va ilmiy muammolar aniqlanadi. Eng avvalo, submadaniyatlarning o'zgaruvchanligi va tezkor rivojlanishi ularni tizimli ravishda tadqiq etishni murakkablashtiradi. Zamonaviy axborot texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlar ta'sirida submadaniyatlar qisqa vaqt ichida paydo bo'lib, tezda ommalashib yoki yo'qolib ketishi mumkin. Bu esa ularni barqaror ilmiy tahlil qilishni qiyinlashtiradi.

Ikkinchi muhim muammo — globallasuv jarayonining submadaniyatlarga kuchli ta'siridir. Global madaniyat elementlarining keng tarqalishi natijasida yoshlar o'rtasida milliy qadriyatlardan uzoqlashish holatlari kuzatilmoqda. Bu esa milliy identitetning zaiflashuviga olib kelishi mumkin.[9]

Shuningdek, ayrim submadaniyatlar yoshlar orasida deviant xulq-atvor shakllarining kuchayishiga sabab bo'lishi ehtimoli mavjud. Xususan, ijtimoiy me'yorlarga zid bo'lgan xatti-harakatlar, agressivlik yoki ijtimoiy begonalashuv kabi holatlar ayrim submadaniy guruhlarda uchrab turadi. Bu esa jamiyatda ijtimoiy muvozanatning buzilishiga olib kelishi mumkin.[10]

Yana bir muhim muammo — yoshlarning o'zini identifikatsiya qilish jarayonidagi qiyinchiliklardir. Submadaniyatlar yoshlar uchun o'zini ifoda etish vositasi bo'lsa-da, ayrim hollarda ular shaxsning ijtimoiy moslashuviga to'sqinlik qilishi mumkin. Ayniqsa, virtual makonda shakllangan submadaniyatlar real hayotdagi ijtimoiy aloqalarning zaiflashishiga olib kelmoqda.

Bundan tashqari, submadaniyatlarni o'rganishda metodologik muammolar ham mavjud. Ya'ni, ularni aniq mezonlar asosida tasniflash, chegaralarini belgilash va baholash masalalari hali ham to'liq hal etilmagan. Bu esa submadaniyatni yagona ilmiy kategoriya sifatida talqin qilishda turli qarashlarning mavjudligiga sabab bo'lmoqda.

Muhokama va natijalar. Mazkur tadqiqot doirasida olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, submadaniyatlar zamonaviy yoshlar hayotida muhim ijtimoiy-madaniy mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Ular yoshlarning o'zini anglash, ijtimoiy muhitda o'z o'rnini belgilash va shaxsiy identifikatsiyasini shakllantirish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, submadaniyatlar yoshlar uchun nafaqat muloqot va o'zaro aloqalar maydoni, balki o'z fikrini erkin ifoda etish vositasi ham hisoblanadi.[10]

Shu bilan birga, submadaniyatlarning rivojlanishiga axborot texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri nihoyatda yuqori ekanligi kuzatildi. Virtual makon yoshlar uchun yangi submadaniy shakllarni yaratish imkonini bermoqda, bu esa ularning an'anaviy ijtimoiylashuv shakllarini o'zgartirmoqda. Natijada, submadaniyatlar tobora global xarakter kasb etib, turli madaniyatlar o'rtasidagi chegaralar nisbatan yo'qolib bormoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, submadaniyatlarning ijobiy jihatlari bilan bir qatorda, ayrim salbiy ta'sirlari ham mavjud. Ijobiy jihatlar qatoriga yoshlarning ijodiy fikrlashi, yangilikka intilishi va ijtimoiy faolligining ortishi kiradi. Biroq, ayrim submadaniyatlar doirasida ijtimoiy me'yorlardan chetga chiqish, deviant xulq-atvor shakllanishi va ijtimoiy begonalashuv holatlari kuzatilishi mumkin.

Bundan tashqari, submadaniyatlarning milliy qadriyatlarga ta'siri ham muhim masala sifatida namoyon bo'ldi. Globallashuv natijasida ayrim yoshlar orasida milliy madaniyat elementlariga nisbatan befarqlik kuchayishi mumkin. Shu bois, submadaniyatlarni to'g'ri yo'naltirish va ularni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish zarurati yuzaga kelmoqda.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari submadaniyatlarning ikki tomonlama — ham ijobiy, ham salbiy ta'sirga ega ekanligini tasdiqlaydi. Ularning jamiyatdagi o'rni va ahamiyati esa ko'p jihatdan ijtimoiy muhit, ta'lim tizimi va madaniy siyosat bilan belgilanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, submadaniyat zamonaviy jamiyatda, ayniqsa yoshlar hayotida muhim ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida namoyon bo'ladi. U yoshlarning dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirishda sezilarli rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, submadaniyatlar yoshlar uchun o'zini anglash va jamiyatda o'z o'rnini topish vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Shu bilan birga, submadaniyatlarning ta'siri ikki tomonlama xarakterga ega: ular bir tomondan ijtimoiy faollik, ijodkorlik va innovatsion fikrlashni rivojlantirsa, ikkinchi tomondan ayrim salbiy holatlar — ijtimoiy begonalashuv, deviant xulq-atvor va milliy qadriyatlardan uzoqlashishga olib kelishi mumkin. Ayniqsa, nazoratsiz yoki destruktiv yo'nalishga ega submadaniyatlar yoshlarning ijtimoiy ongiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli mavjud. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, submadaniyatlar yoshlarning ijtimoiylashuv jarayonining ajralmas qismi bo'lib, ular orqali yoshlar jamiyatdagi ijtimoiy rollarni o'zlashtiradi,

kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantiradi va turli ijtimoiy guruhlar bilan aloqalar o'rnatadi. Shu jihatdan, submadaniyatlarni inkor etish emas, balki ularni to'g'ri tushunish va yo'naltirish muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy globallashuv va raqamli texnologiyalar rivoji sharoitida submadaniyatlar tobora transmilliy xarakter kasb etib, yoshlar ongida yangi madaniy identitet shakllarini yuzaga keltirmoqda. Bu esa milliy va global madaniyat o'rtasida muvozanatni saqlash zaruratini yanada kuchaytiradi. Shu sababli, yoshlar bilan ishlashda ularning submadaniy xususiyatlarini inobatga olish, milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish hamda ijtimoiy foydali faoliyatga yo'naltirish muhim vazifa hisoblanadi.

Bundan tashqari, submadaniyatlarni o'rganish nafaqat sotsiologiya, balki pedagogika, psixologiya va madaniyatshunoslik fanlari uchun ham dolzarb ahamiyatga ega. Kelgusida bu yo'nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar submadaniyatlarning yoshlar rivojiga ta'sirini yanada chuqurroq ochib berishga xizmat qiladi. Umuman olganda, submadaniyatlarni to'g'ri boshqarish va ularning ijobiy salohiyatidan samarali foydalanish orqali jamiyatda barqaror, faol va ma'naviy yetuk yoshlar qatlamini shakllantirish mumkin.

Taklif va tavsiyalar. Tadqiqot natijalari asosida yoshlar o'rtasida submadaniyatlarning ijobiy salohiyatidan samarali foydalanish hamda salbiy ta'sirlarini kamaytirish bo'yicha quyidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Birinchiidan, yoshlar submadaniyatini ilmiy asosda tizimli o'rganishni kengaytirish zarur. Bunda sotsiologiya, psixologiya va madaniyatshunoslik fanlari integratsiyasida kompleks tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu submadaniyatlarning shakllanish mexanizmlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Ikkinchiidan, ta'lim tizimida yoshlarning madaniy savodxonligini oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Dars jarayonlarida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirib o'rgatish, yoshlarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish submadaniyatlarning ijobiy yo'nalishda shakllanishiga xizmat qiladi.

Uchinchiidan, ijtimoiy tarmoqlarda sog'lom ma'naviy va tarbiyaviy kontentni ko'paytirish, yoshlar uchun foydali raqamli muhit yaratish muhim hisoblanadi. Bu orqali salbiy submadaniyatlarning ta'sir doirasini kamaytirish mumkin.

To'rtinchiidan, yoshlar uchun madaniy, sport va ijodiy loyihalarni kengaytirish zarur. Bu ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish va ijobiy submadaniy guruhlarga jalb etishga yordam beradi.

Beshinchiidan, oilaviy tarbiya tizimini kuchaytirish va ota-onalarning mediagramotligini oshirish ham muhim omil hisoblanadi. Chunki submadaniyatlarning dastlabki ta'siri ko'pincha oilaviy muhit orqali boshqariladi.

Umuman olganda, submadaniyatlarni inkor etish emas, balki ularni to'g'ri yo'naltirish va ijtimoiy foydali kanalga aylantirish eng maqbul yondashuv hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Giddens A. *Sociology*. – Cambridge: Polity Press, 2006.
2. Hebdige D. *Subculture: The Meaning of Style*. – London: Routledge, 1979.
3. Hall S., Jefferson T. *Resistance Through Rituals*. – London: Routledge, 1993.
4. Castells M. *The Rise of the Network Society*. – Oxford: Blackwell, 2010.
5. Cohen A. K. *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. – New York: Free Press, 1955.
6. Toffler A. *The Third Wave*. – New York: Bantam Books, 1980.
7. Smelser N. J. *Sociology*. – New Jersey: Prentice Hall, 1994.
8. Turkle S. *Alone Together*. – New York: Basic Books, 2011.
9. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
10. O'zbekiston Respublikasi Yoshlar siyosati bo'yicha me'yoriy-huquqiy hujjatlar to'plami.
11. www.researchgate.net – ilmiy maqolalar bazasi.
12. www.sciencedirect.com – sotsiologik va madaniyatshunoslik tadqiqotlari.